



**Karel JECH**  
*Kolektivizace a vyhánění  
 sedláků z půdy*  
 Vyšehrad, Praha 2008, 336 s.

Ačkoliv o kolektivizaci a proměně českého venkova během padesátých let minulého století bylo publikováno mnoho odborných studií a knih, pod pojmem kolektivizace si širší česká veřejnost představí přesvědčování rolníků a sedláků ke vstupu do jednotných zemědělských družstev. V době, kdy se snažíme co nejvíce odhalit podobu komunistické minulosti českého národa, je potřeba díla popisujícího situaci zemědělců po roce 1948 nanejvýš aktuální. Skutečnost, že metody Komunistické strany Československa při prosazování její poúnorové zemědělské politiky byly stejně tvrdé a bezohledné jako například při likvidaci protikomunistického odboje a odporu, dokazuje i historik Karel Jech ve své publikaci *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*.

Autor na řadě příkladů ukazuje, že kolektivizace venkova byla úzce spjata s politickou převýchovou a boj proti tzv. kulakům (nebo také vesnickým boháčům či venkovským upírům, jak je nazývala dobová propaganda) měl charakter třídního boje podobně

jako u jiných pronásledovaných skupin obyvatelstva.

Ve své knize se zabývá především tzv. akcí Kulak, vymezenou léty 1951 až 1953, jejímž hlavním cílem bylo zbavit se silné selské vrstvy na vesnicích (dobovým slovníkem omezit kapitalistické živly na vsi) a uvolnit tak cestu ke kolektivizaci zemědělství. Oproti dříve vydanému *Soumraku selského stavu* zprostředkuje autor ve své nové publikaci i vhled do minulosti selského stavu. Vysvětluje, že postavení bohatých sedláků po druhé světové válce bylo problematické nejen ve spojitosti s prvorepublikovým režimem a zakázanou agrární stranou, ale i kvůli častým podezřením z kolaborace s německými okupanty. Po stručném nástinu situace na venkově v období 1918–1939, kdy do slibně se rozvíjejícího hospodářství zasáhla nacistická okupace a zbrzdila jeho vývoj, se Karel Jech věnuje prvním poválečným opatřením v oblasti zemědělství, především pozemkové reformě. Za jeden ze základních předpokladů k tomu, aby právě komunistická strana sehrála klíčovou roli při změnách v letech 1945–1948, považuje autor získání křesla ministra zemědělství pro Júlia Ďuriše. Skrze něj pak KSČ přesvědčovala zemědělce o respektování soukromého vlastnictví do 50 hektarů a o tom, že u nás nebude zavedena obdoba sovětských kolchozů a sovchozů. Po komunistickém převratu v únoru 1948 ale došlo ke změně dosavadní koncepce zemědělské politiky, která se výrazně dotkla také sedláků.

Vůči největším vlastníkům půdy byly zavedeny kruté represe s cílem vymanit vesnici z jejich škodlivého vlivu. Sedláci, označovaní jako kulaci (slovo pochází z ruštiny, v níž znamená pěst), byli obírání o majetek, vystěhováváni z rodných vsí a posíláni do pracovních táborů. V knize jsou uvedeny i případy, kdy vystěhování rodin proběhlo o vánočních svátcích či v noci. Málokdo si dnes uvědomuje, že kulaci byli za svá, podle dobových zákonů závažná, pro-

vinění postaveni na roveň těžkým zločincům. Mnoho z nich bylo odsouzeno k dlouholetému těžkému žaláři, v některých procesech padly i tresty nejvyšší. Jechova kniha ale zároveň ukazuje, že pro sedláky bylo psychicky velmi obtížně zvládnutelné i vystěhování z obce či změna profese. Zákaz práce v zemědělství se pro mnohé z nich mohl stát doživotním traumatem. Perzekuce sedláků nezůstala samozřejmě bez následků ani pro jejich děti, kterým bylo zakázáno studovat nebo byly šikanovány ze strany učitelů a spolužáků.

Závěrečná část knihy je věnována krizi let 1953 a 1954, která postihla nejen JZD, ale zastavila i akci Kulak. Mezníkem v dosavadním postupu se stal projev Antonína Zápotockého na Klíčavské přehradě 1. srpna 1953, v němž kritizoval násilné metody při prosazování kolektivizace. V roce 1954 pak byla akce Kulak zrušena. Autor svou knihu ukončuje rozbořením nedávné a současné situace hospodářů, kteří po roce 1989 začínali na mnohdy zničených statcích znovu a doposud se potýkají s nevyřešenými majetkovými vztahy.

Knihou je doplněna fotografiemi, které v případě záběrů společných žní, svodů dobytka či scelování pozemků čtenáři alespoň trochu přiblíží dobovou propagandu. Dále je vybavena poznámkovým aparátem a autorovou bibliografií. Připojeny jsou také dokumenty provádějící akci Kulak – zejména Směrnice tří ministrů o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů, pokyny k realizaci Směrnice tří ministrů apod.

Autor si jistě nekladal za cíl popsat kolektivizaci v celé šíři. Možná proto je recenzovaná kniha jen úzce zaměřená na sedláky a jejich perzekuci. Domnívám se, že tématu by prospělo, kdyby autor věnoval pozornost rovněž malorolníkům a dalším vrstvám na vesnici. Kolektivizace zapříčinila i vymizení rolnického stavu a narušila vztah venkovského člověka k půdě. Administrativní a trestněprávní zále-

žitosti tvořící hlavní náplň knihy by také měly být vyváženy větším množstvím konkrétních příběhů, které by čtenáři přiblížily, jakým způsobem a do jaké míry se nařízení realizovala. Svůj podíl na utváření skutečného a ideologicky nezátíženého obrazu života zemědělců za kolektivizace však historická monografie Karla Jecha rozhodně má.

Anna Macourková

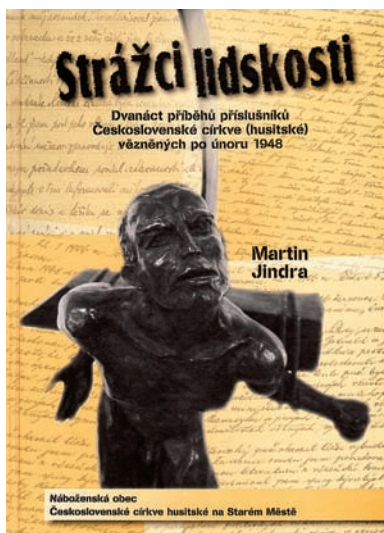
**Martin JINDRA**  
**Strážci lidskosti. Dvanáct**  
**příběhů příslušníků Československé**  
**církvě (husitské) vězněných**  
**po únoru 1948**  
 Náb. obec Československé  
 církve husitské, Praha 2008,  
 164 s.

Titul Strážci lidskosti zaujme už na první pohled svým grafickým zpracováním. Soška vyobrazená na obalu vystihuje utrpení hlavních „hrdinů“ knihy z pera mladého autora Martina Jindry, který pracuje jako správce archivu pražské diecéze Církve československé husitské. Popisuje v ní trpké osudy příslušníků této církve, vězněných po únoru 1948 (Ladislav Král, JUDr. František Račanský, Metoděj Cyril Metelka, Oldřich Bukal, Alois Mach, Ing. Viktor Boháč, Mgr. Zdeněk Langr, Miluška Havlůjová, Mgr. Jindřich Hanuš, Václav Prchal, Josef Kosina, Karel a Jaroslav Metyšovi).

Perzekuce římskokatolické církve, případně církve evangelické a jejich činovníků v období totality je jedno z častých badatelských témat. To ovšem neplatí pro Československou církev husitskou, která je ve vztahu k tehdejšímu komunistickému režimu běžně vnímána jako církev loajální. Z těchto důvodů jí dosud nebyla věnována přílišná pozornost. Martin Jindra se ve své knize pokusil tento názor alespoň částečně změnit a upozornit, že ani tato církev neprošla po únoru 1948 jednoznačným vývojem směřujícím doleva. Východiskem pro

jeho tvrzení se staly příběhy několika duchovních Československé církve husitské, kteří se rozhodli vzdorovat nastolené nesvobodě totalitní moci.

Knihy je rozdělena do tří částí a doplněna seznamem literatury a použitých zkratek. V první části se dočteme důležitá fakta související s vývojem vztahu státu a církvi v letech 1945 až 1948, přičemž je zdůrazněna role Československé církve husitské. Dozvíme se o situaci uvnitř církve, o její sociál-



ni strukturu, složení Ústřední národní správy a postojích některých jejích členů. V další podkapitole se autor věnuje represím, které státní moc uplatňovala vůči církvi po únoru 1948. Jsou zde uvedena nejdůležitější zákonná opatření, která měla zajistit, aby byla úloha církve ve společnosti zcela eliminována.

Druhá, stěžejní část knihy, která je také nejobsáhlejší, je rozdělena do dvanácti podkapitol, z nichž každá se věnuje příběhu jednoho duchovního Československé církve husitské. Jednotlivé příběhy jsou si navzájem velmi podobné. Všechny spojuje nešťastný osud lidí, kteří se provinili pouze morální odpovědností vůči své víře, svým blízkým i sobě samým. Jejich odvážné postoje byly pro tehdejší dobu nepřijatelné a bohužel ve všech případech tvrdě potrestané. Všichni byli odsou-

zeni ve zcela či částečně vykonstruovaných politických procesech pro zločiny velezrady, vyzvědačství, sdružování proti republice aj. k několikaletým trestům těžkého žaláře. Na pozadí těchto příběhů je vykreslena doba v celé omezenosti. Doba využívající ke svým cílům brutálních metod. Barvitě vyprávění doprovázejí četné fotografie a citace z vyšetřovacích a soudních spisů.

Historicky velmi hodnotná je třetí část knihy, která zahrnuje rozsáhlé, přehledně seřazené obrazové a textové přílohy (fotokopie a přepisy archívních písemností i článků z dobových novin). Na nich je dobře patrný poválečný vývoj Československé církve husitské a postupné omezování vlivu církve.

Útlá kniha Martina Jindry přináší silné svědectví o tragédii doby prostřednictvím příběhů těch, kterým tak krutě poznamenala život. Působivě zaznamenané osudy pronásledovaných členů Československé církve husitské, doplněné o celou řadu zajímavých příloh. Doporučuji každému zájemci o postavení církvi po únoru 1948 a problematiku tzv. třetího odboje.

Anna Pavlíková

**Čestmír JEŘÁBEK**  
**V zajetí stalinismu.**  
**Z deníků 1948-1958**  
**Barrister & Principal,**  
 Brno 2008, 416 s.

Deníkové záznamy spisovatele Čestmíra Jeřábka, spoluzakladatele brněnské Literární skupiny, sdružení mladých moravských autorů, a jednoho z přispěvatelů časopisu Host, se díky své obsažnosti staly podrobnou kronikou zakladatelského období komunistického režimu v Československu. Výpovědní hodnota deníkových zápisů spočívá v pochopitelném akcentu na aktuální každodenní problémy, jimž byli obyvatelé komunistického Československa vystaveni. Autor deníků vlastně na-



Čestmír Jeřábek

## V zajetí stalinismu

Z deníků 1948–1958



vázal na své záznamy z doby protektorátu, které v roce 1945 vydal pod názvem *V zajetí Antikristově*. Na rozdíl od této knihy zůstaly deníkové záznamy z let 1948–1958 za autorova života z pochopitelných důvodů nevydány. O to potěšitelnější je, že se dnešnímu čtenáři dostává do rukou již druhé vydání. V širším kontextu se jedná o knihu aktuální, neboť dnes, přes vzdálenost času a skrze vlastní zkušenosti, hodnotíme mnohé události jinak než naši předchůdci.

Záznamy Čestmíra Jeřábka nejsou a ani nechtěly být nestranným svědectvím o životě v prvním desetiletí komunistického Československa. Naopak, jedná se o zápisy bezprostředně reagující na dobu, v níž musel autor žít. Hodnota deníků nespočívá v samotném rozsahu (cca 400 stran textu), ale v reflexi pisatele a v jeho schopnosti zachytit ve zkratce podstatu jednotlivých událostí. Od samého počátku zaujme neměnný názor na podstatu února 1948, včetně dalšího vývoje ČSR (**27. února 1948** *Komunisté strhli u nás na sebe moc. Bude to asi znamenat všechny důsledky jako v Rusku.*), a to nejen z hlediska domácích událostí, ale v kontextu dějin druhé poloviny dvacátého století. Zde tkíví jedna z dalších kvalit: popis není zjednodušen na problémy domácí politiky. Čestmír Jeřábek konfrontoval vlastní každodennost s „velkou“ politikou. Svět mu nezůstal

železnou oponou uzavřen. A co více, nespokojil se s pouhým popisem, uměl propojit a začlenit mnohdy různorodé informace, včetně dezinformací a propagandy, do souvislostí, na jejichž podkladě analyzoval mnohé události. I dnes, při posouzení autorových zdrojů, nelze než obdivovat jeho analytické schopnosti. Čestmír Jeřábek, spisovatel zajímavější se nejen o dějiny, měl ty nejlepší předpoklady pochopit vlastní současnost, schopnost vystihnout a charakterizovat situaci pár slovy. Uvědomoval si, že veškerá podstatná rozhodnutí, ovlivňující i situaci a politiku v ČSR, vzejdou z konfrontace dvou globálních velmocí. Sledoval proto bedlivě zahraniční rozhlas; události v Americe, její politiku nejen v Evropě, kde, jak se soudilo, bylo již načas rozhodnuto, ale i její nasazení v nových sférách vlivu. Neboť tam se rozhodovalo o budoucnosti jeho vlasti. Dokázal přitom odlišit politiku možného od „malé“ politiky. Věděl, že válka v Koreji znamená válku o sféry vlivu, pochopil důležitost doktríny zadržování komunismu. Nemohl se smířit s reálpolitikou Francie a zvláště Anglie, respektující rozdělení sfér vlivu po druhé světové válce, potud kritizoval i W. Churchilla (**22. července 1954** *Anglický tisk si maluje, že nyní, když se komunisti nasytili, dají už pokoj, a že svět svobody bude moci klidně žít vedle světa teroru a násilí. Morálka čistě chamberlainovská. Jenže tentokrát nestojí v čele Anglie Chamberlain, nýbrž Churchill a Eden.*). Zajímal se o situaci v komunistických satelitech, v rámci organizovaného zájezdu navštívil SSSR a Polsko. Snažil se porozumět událostem v Maďarsku v roce 1956, problematice Egypta a Suezského průplavu stejně jako angažovanosti nových regionálních mocností (Indie).

Stejně bystrým pozorovatelem zůstal, když komentoval situaci na domácí půdě. Uváděním růstu cen věcí každodenní potřeby, výčtem horentních sum za zboží, které bylo v jiných zemích nebo předcházejících časech – včetně okupace – dostupné,

seznamem nedostatkových komodit usvědčoval dobovou propagandu ze lži (**27. června 1951** *Na druhé straně musí režim vysvětlovat veřejnosti, proč není masa, tuků, mléka, vajec. V městské tržnici dochází k bouřlivým projevům: „Vratte nám Masarykovu a Benešovu bídu, na váš blahobyt se vykašleme!“*).

Čestmír Jeřábek, intelektuál-spisovatel, věděl, že kvalitu života jedince a společnosti neurčují pouze věci materiální, ale i ono kulturní nivó, v němž se pohybujeme. V deníku najdeme bezpočet příkladů, v nichž jsou zaznamenány „výkony“ mnohých spisovatelů, básníků, malířů často v nelichotivých souvislostech. Jakkoliv dnes známá jména vnímáme v jiných, a třeba i širších kontextech, nezapomeňme, že autor byl ve svých soudech více než kompetentní. Mnozí, o nichž psal, byli jeho přáteli, kolegy. Dokázal proto posoudit jejich schopnosti a výkony. Neodsuzoval, snažil se pochopit, a hodnotil. Sama forma kritiky zůstává aktuální i dnes. Lze si z ní vzít příklad, s jakým odstupem a nadhledem možno psát o těch, jichž si nemohl pro některé činy vážít (Drda, Kainar, Nezval, Trávníček a jiní). Sám měl na takové hodnocení a odstup právo; před rokem 1948 úspěšný a čtený autor se na dlouhá léta odmlčel. Z části dobrovolně (použijeme-li takového eufemismu), nechťel si zadat a nezadal si s novým režimem, zůstal oním liberálem masarykovského Československa.

Čestmír Jeřábek se snažil uniknout chmurné realitě dnů v krátkodobých azylech, které mu poskytovala příroda, přátelé, oblasti svrchovaného umění (**18. května 1950** *Rozhlasový orchestr dirigoval šéf pařížské opery Roger Désormière. Vyprodáno do nemožnosti, velké ovace francouzskému hostu.*). Právem si však pokládal otázku, zda by autoři i tak velkých jmen, například Beethoven, Čapek a jiní, mohli tvořit a vytvořili svá díla v dusném prostředí let padesátých.

V deníkových záznamech vedle sebe proleskují naděje a zklamání, hořkost

a ironie z času zbytečně přežívaného v uzavřených prostorech. Zajímáme-li se dnes o životopisy (deníky) předchozích generací, doufáme v jakési ponoření do plastického obrazu doby, doufáme, že se snáze přeneseme přes propast času. Čistí deníky Čestmíra Jeřábka znamenají jít proti proudu času, avšak ve výsledku je nám onen čas let padesátých navrácen, a to i díky tomu, že autor neplul s proudem doby, nezavřel oči před realitou. Bez příkras vnímal dobu, v níž musel žít, a snad i věřil, že dějiny mají vlastní řád, v němž není nic věčné.

Martin Tichý

**Michal KOPEČEK (ed.)**

**Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe after 1989**

Central European University Press, Budapest - New York 2007, 264 s.

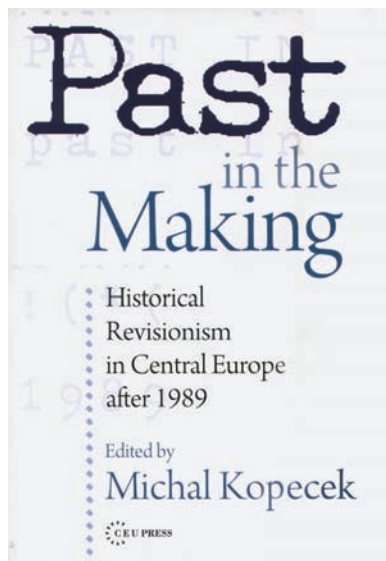
Postmoderní historiografie vyhlásila konec velkých dějepisných vyprávění. Jeden dominantní výklad dějin dávající jednotný smysl historickému vývoji, sen historiků 19. století, byl odkázán do oblasti utopií. Prudký rozvoj dějepisectví ve 20. století s sebou přinesl vznik řady historických škol a bezpočet otevřených badatelských témat.

Když došlo po roce 1989 k definitivnímu kolapsu uměle udržovaného marx-leninského historiografického konceptu, vytvořil se také ve střední a východní Evropě oficiální prostor pro různé výklady minulosti. Otevřela se možnost rozsáhlých historických reinterpretací spojených s politickými potřebami postkomunistické transformace. Mnohdy zneužívaný pojem *revizionismu* zůstal ve slovníku společenských věd a navíc ještě rozšířil spektrum svých významů.

Recenzovaný sborník, publikační výstup stejnojmenného workshopu konaného v říjnu 2006 v Praze, je příspěvkem k diskusi o historickém revizionismu ve středo- a východo-

evropských společnostech. Ústřední otázku společnou většině ve sborníku otištěných textů formuloval v předmluvě jeho editor Michal Kopeček: Kde je hranice mezi přehodnocením historických interpretací a snahou přepsat minulost v zájmu určitého politického projektu bez ohledu na základní historická fakta, či dokonce v rozporu s nimi?

Celkem dvanáct příspěvků lze rozdělit do dvou skupin. První tvoří texty obecného, teoretického charakteru, které mají být úvodem do problematiky současného historického revizionismu. Těžiště publikace však



leží v textech zaměřujících se na jeho konkrétní projevy ve společnostech střední a východní Evropy.

Dle mého názoru je nejprovokativnějším textem sborníku úvodní příspěvek Aviezera Tuckera. Autor se pokouší vyřešit výše naznačené dilema „přepisování minulosti“. Měřítkem legitimacy revizí výkladů minulosti má být dodržování obecně uznávaných zásad historické kritiky opřené o zakotvení historikovy argumentace v pramenné základně. Tuckerův příspěvek je především polemikou s postmoderní kritikou

poznávacích možností historiografie. Jeho argumentace je však opřena o nepříliš férově zvolený příklad popíračů holocaustu. Historie je dle Tuckera věda s po dvě století propracovanou metodologií, jejíž dodržování je zárukou pravdivosti historikových tvrzení. Kdybychom dle Tuckera dali za pravdu postmodernistům, bylo by popírání holocaustu pouze jedním z legitimních výkladů minulosti, stejně pravdivým jako ostatní možné pohledy na fenomén nacistické genocidy. Problém této argumentace vidím v tom, že použití jiného příkladu než popíračů holocaustu by naopak učinilo velmi problematickou interpretaci Tuckerovu – např. pozitivisté 19. století, zakladatelé této dodnes používané metodologie, jsou klasickým příkladem politické práce s minulostí, která učinila z historiografie oporu jednoho významného mocenského projektu. Díky své polemičnosti však může být Tuckerův text vhodným východiskem k diskusi a je adekvátním „otvírákem“ diskusně zaměřeného sborníku, jakým je *Past in the Making*.

Podobným tématem jako A. Tucker se zabývá také Vladimír Petrovič ve stati o legálních hranicích historické interpretace. Věnuje se tématu popírání holocaustu jako případu, kdy se jistý výklad minulosti dostává do konfliktu s platnými zákonnými normami. Zabývá se také kontroverzemi kolem výkladů tureckého vyhazování Arménů v době první světové války. Stejně jako Tucker se i Petrovič snaží najít hranici akceptovatelnosti historických interpretací. Jeho *teze nemusíme přímo znát pravdu, abychom byli schopni rozeznat lež* odkazuje k sociální zakotvenosti historického poznání a zároveň dobře vystihuje podstatu odmítnutí snah popíračů holocaustu. Přesto se i v tomto případě domnívám, že příklad popíračů holocaustu není vhodným východiskem pro úvahu, která by mohla vyústit v použitelnou odpověď na otázku nadhozenou Kopečkem v úvodu ke sborníku.

Za mnohem podnětnější proto považují některé další příspěvky zabývající se konkrétními příklady z jednotlivých zemí. Eva a Hans Henning Hahnovi se v příspěvku *The Holocaustizing of the Transfer-Discourse* věnují kritickým úvahám o narativu, jež můžeme ve zkratce nazvat „Němci jako oběti druhé světové války“. Tento čím dál vlivnější pohled na místo Němců ve válečném konfliktu, reflektovaný také v populární kultuře, považují manželé Hahnovi za významný nástroj k podkopání několik desetiletí trvajících konsensu o obětech a vinách druhé světové války. Varují, že jeho výsledkem může být zlehčování zločinů nacionálního socialismu a narušení morální orientace poválečné Evropy.

Pro českého čtenáře budou jistě zajímavé příspěvky Michala Kopečka a Rafała Stobieckého. Zabývají se tématem politiky dějin, respektive politiky „národní paměti“ v Česku a Polsku ve vztahu ke komunistické minulosti obou zemí. Zatímco Stobiecki analyzuje současnou polskou debatu o politice dějin, Kopeček na českém příkladu polemizuje s koncepcí budování ústavů paměti národa a volá po otevřenějším pojetí, jež by akcentovalo pluralitu historických pamětí. Text Michala Kopečka lze dnes, s odstupem takřka dvou let, považovat za nejvýznamnější příspěvek do českého „vydání“ této debaty, která jinak nepřekročila horizont sporů uvnitř české historické obce. Upravené verze obou příspěvků jsou přístupné také v češtině v časopise *Dějiny – teorie – kritika* 1/2007. Českému prostředí blízké Slovensko pak zpracovává Owen V. Johnson zabývající se vytvářením kolektivní paměti na Slovensku z perspektivy výzkumu spolupůsobení masmédií a odborné historiografie.

Jedním z vrcholů recenzované publikace je příspěvek o „mnoha moralistech a málo komunistech“ maďarského historika Ference Laczóa. Na příkladu postkomunistického

Maďarska zpracovává problematický moralistický diskurz posuzování komunistické minulosti. Jeho text je kritikou prezentistických morálních soudů, které jsou únikem od nepříjemné sebereflexe a nepřinášejí ani analytické nástroje, jež by vedly k hlubšímu poznání nedávné minulosti. Laczó nabízí mnohem diferencovanější pohled na komunismus, jež bere v úvahu jak dnešní obecně sdílené morální standardy, tak dobové představy a koncepce, které taktéž formovaly jednání historických aktérů. Aplikace dvou morálních standardů, *normativního a kontextuálního*, může vést k lepšímu poznání a také pochopení místa individua v realitě komunistické diktatury. Významný je i celospolečenský dopad takového přístupu – vedl by spíše k usmíření než k rozdělování společnosti na základech jednostranně definovaného dobra a zla.

Další texty obsažené ve sborníku reflektují problematiku historického revizionismu z hlediska různých pohledů na důležité historické události či fenomény. András Mink se věnuje proměnám interpretace maďarských událostí roku 1956. Georgiy Kasianov analyzuje nakládání s odkazem hladomoru let 1932–1933 ukrajinskými politiky po roce 1991. V postsovětském prostoru se pohybuje také Meike Wulf, která zkoumá spory o problematický odkaz estonských dějin v období druhé světové války, zejména konflikty vyvolávající vzpomínání na estonské legionáře bojující proti Rudé armádě v řadách jednotek SS. Ingo Loose ve sborníku zastupuje bádání o NDR. Analyzuje proměny „antifašistického mýtu“, ideologického základu a hlavního legitimizačního nástroje východoněmeckého režimu. Staví jej do kontrastu se sociální a politickou realitou v nových spolkových zemích, zažívajících nárůst antisemitismu a pravicového extremismu. Z celkové koncepce sborníku se pak vymyká příspěvek Katyi A. M. Kocourek o československé legionářské tradi-

ci. Zabývá se sporem o „Benešovu doktrínu“ legionářské tradice na příkladu koncepcí Rudolfa Medka a jejich historiografického zpracování.

Sborník *Past in the Making* přináší sérii pohledů na roli historických interpretací ve společenských procesech, jimiž v posledních dvaceti letech prošla a prochází střední a východní Evropa. Jednotlivé texty většinou zdařile ilustrují skutečnost, že historiografie a historická paměť hrají významnou roli ve vývoji společností, že střetávání různých výkladů minulosti mělo a nadále bude mít významný podíl na formování prostředí, v němž žijeme.

Vítězslav Sommer

### ... a pozdravuji vlaštovky

Režie: Jaromil JIREŠ

Československo, 1972, 87 minut  
Řítka video 2007

Poté, co byla na začátku 70. let direktivními zásahy a personálními čistkami zdecimována tvůrčí základna české kinematografie, rapidně poklesla kvalita filmové produkce. Situace, kdy by se natáčení filmů na čas dokonce zastavilo (jako tomu bylo například v Maďarsku po roce 1956), sice nenastala, ale jinak byl český filmový zázrak šedesátých let pohřben důkladně. Následující filmová „doba temna“ či umělecké strnulosti pak v hlavní fázi trvala až do poloviny 70. let. Svým dopadem přitom neblaze ovlivnila umělecký vývoj českého hraného filmu na dobu mnohem delší. Přesto se i mezi lety 1970 a 1975 v produkci české kinematografie objevila díla, která alespoň zčásti navazovala na odkaz nové vlny charakterizující předchozí filmovou dekádu. Ne všichni „novovlnní“ režiséři emigrovali či byli odstaveni. Někteří jen museli upustit od realizace obsahově kontroverzních látek a na čas tvořit v rámci oficiálně vymezených mantinelů normalizační produkce. Mezi ono málo zdařilých

titulů lavírujících na hraně možného a zapovězeného se dá zařadit také snímek ... *a pozdravuji vlaštovky*, natočený v roce 1972 Jaromilem Jirešem.

Jireš měl scénář k filmu vracejícímu se do období druhé světové války připraven již delší dobu, ale pro přemíru aktuálnějších projektů k jeho realizaci přistoupil až na začátku



70. let. Příběh mladé komunistické odbojáčky Marie Kudeříkové se mu v tom čase náramně hodil. Pro ideologicky vymezenou barrandovskou dramaturgii představoval přijatelné téma a režisér si toho byl vědom. Originalita filmu tak mohla být obsažena především v jeho formě. Po obsahové stránce bylo dílo pochopitelně kompromisnější.

V příběhu tragického osudu Marie Kudeříkové, kterou nacisté popravili sekrou ve vratslavské věznici, je obsaženo obecné poselství oslavující neústupnost a schopnost oběti jednotlivce ve jménu společnosti. Téma tedy aktuální, neboť doba výslechů a výhrůžek se v 70. letech začala znovu připomínat. Jen role mučitelů a obětí se poněkud obměnily. V tomto ohledu však film po-

chopitelně zachovával nedotknutelné rozdělení rolí. Na straně trýznitelů máme zástupce říšské moci a trpěteli jsou členové ilegální KSČ. K Jirešově cti je však nutno dodat, že stranická podstata odbojových akcí zde není přehnaně zdůrazňována, a to i přesto, že Kudeříková se v poválečném dvacetiletí stala protežovanou ikonou komunistického odboje.

Režisér pojal film jako příběh rozvíjející se na pozadí Mariiných zápisků z vězení, knižně vydaných pod titulem *Zlomky života*. Půdorys díla je proto určen obrazy dívčina pobytu v cele smrti, kterými se proplétají retrospektivní pasáže rekapitulující její dosavadní osudy. Monotónní vězeňská realita je tak prokládána nechronologickými útržky vzpomínek, ve kterých se dívka vrací do svého dětství a mládí. V nich popisuje vlastní odbojářskou činnost anebo se rozpomíná na první lásku prožívanou v podmanivém prostředí moravsko-slovenského pomezí. *Chtěl jsem na charakteristických úsecích Maruščina života ukázat mravní sílu člověka, jeho víru a naději. Chtěl jsem se dopátrat jejich pramenů. Našel jsem je v jejím Slovácku, tak jak je znám, v její rodině, výchově, krajině. To vše u ní splývalo v pojem domova*, uvedl režisér v jednom rozhovoru.

Struktura filmu je velmi pestrá. Křivolaké Maruščiny osudy umožňují rozvinout několik tematických rovin a propojit řadu emočně rozdílných obrazů. Jireš si byl této přednosti vědom. Záměrně proto uplatnil v režijní koncepci náhlé záběrové střihy nebo nečekané časové přechody mezi přítomností a minulostí. Využit dokázal i rozdílnosti barevných škál jednotlivých prostředí. Poezie krajiny a smutek cely, útěcha vzpomínek a tíha reality – to jsou jen některé emoční póly, mezi nimiž se utváří pomyslná „energie filmu“. Důležitým pramenem pro pravdivé vykreslení Maruščiny osobnosti se mimo vězeňských dopisů staly i rozhovory s dívčinou matkou, která

v době realizace projektu ještě žila. Na její setkání s představitelkou hlavní hrdinky Magdou Vášáryovou, které proběhlo před natáčením v maskérně, režisér vzpomínal jako na neopakovatelnou, zvláštní chvíli, v níž se na okamžik mamince zazdalo, že opět vidí ztracenou dceru. Mladou herečku obsadil Jireš do hlavní role záměrně, podobně jako další protagonisty. Ve filmu se často hovořilo dialektem a slovenští herci měli k mluvě ve východomoravském nářečí logické předpoklady. Dílo je pestré, i pokud jde o lokace natáčení. Vězeňské scény se točily v objektu bývalé kutnohorské káznice a retrospektivní pasáže převážně na československém pomezí, kam se rodina Kudeříkova ještě před válkou odstěhovala z Vnorov ležících u Veselí nad Moravou.

Snímek ... *a pozdravuji vlaštovky* přes své řemeslné kvality nepatří k divácky vyhledávaným titulům. Na rozdíl od jiných, době mnohem poplatnějších děl 70. let jej dnes televize v podstatě neuvádí. A to přesto, že Jirešův čtvrtý celovečerní film není pouhým politickým plakátem a v rámci ideologizované normalizační tvorby působí vyváženě. Navíc esprit tvorby 60. let je v tomto filmu stále patrný a jistě nejen díky skvělému hereckému výkonu Magdy Vášáryové. I proto je záslužné, že snímek vychází alespoň na digitálním nosiči. DVD v produkci společnosti Řitka video lze sice vyzkoušet absenci jakýchkoli titulků a dosti skromný bonusový přídavek, ale i tak je dobře, že se na trh dostává. Milovníkům české kinematografie totiž poskytuje možnost rozšíření vlastní videotéky o jinak stěží dostupnou filmovou položku. Jirešův film je dílem, které sice doplácí na přehnanou heroizaci postavy Marie Kudeříkové v době normalizace, ale přes tento handicap si i po letech zachovává nepopíratelné kvality. Oproti plytkým komediím 70. let, které dodnes české televize hojně uvádějí, zde máme totiž co do činění s dílem silného citového náboje.

Petr Slinták 